

Katarzyna Stokłosa

Uniwersytet Warszawski, Polska

ORCID: 0000-0003-0857-0051

k.stoklosa@uw.edu.pl

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 17 października 2017 r. (III KK 103/17)

*Gloss to the Judgement of the Supreme Court – Criminal Chamber
of 17 October 2017 (III KK 103/17)*

STRESZCZENIE

Niniejsza glosa aprobuje stanowisko Sądu Najwyższego przedstawione w wyroku z dnia 17 października 2017 r. (III KK 103/17). Handel ludźmi nie może być rozumiany tylko jako transakcja handlowa, polegająca na przeniesieniu własności człowieka na inny podmiot w zamian za inne korzyści. Należy przy tym podkreślić, że nawet ewentualna zgoda pokrzywdzonego nie wpływa na przestępność tego procederu. Definicję handlu ludźmi należy rozumieć szeroko, a przy jego wykładni stosować przepisy prawa unijnego i międzynarodowego. Przy wykładni norm można jako wskazówkę interpretacyjną stosować normy prawa międzynarodowego, zwłaszcza normy samowykonalne, choć formalnie nie obowiązują one w porządku prawnym.

Słowa kluczowe: prawo karne; handel ludźmi; prawo międzynarodowe; *nullum crimen sine lege*

Teza 1. Wprowadzenie w błąd co do warunków, sposobu i czasu pracy nawet za zgodą pokrzywdzonych na wykonywanie takiej pracy, wyczerpuje definicję handlu ludźmi. Kwestia ta nie była odmiennie rozumiana pod rządami art. 253 § 1 Kodeksu karnego¹ – odpowiednika art. 189a § 1 k.k. – obowiązującego w dacie popełnienia przypisanego oskarżonemu czynu, a który to przepis penalizował handel ludźmi uprawiany nawet za ich zgodą.

Teza 2. Obowiązek prounijnej wykładni przy dokonywaniu interpretacji odpowiednich przepisów prawa krajowego podlega ograniczeniom wynikającym

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1600 z późn. zm.), dalej: k.k.

z ogólnych zasad prawa, a w szczególności z zasady pewności prawa i niedziałania prawa wstecz. Jednakże akty prawa unijnego i międzynarodowego, w szczególności te, które zawierają normy samowykonalne, mogą służyć jako wskazówka interpretacyjna przy wykładni niejasnych norm prawa krajowego, pomimo tego że nie zostały formalnie implementowane do krajowego porządku prawnego.

Glosowany wyrok został wydany na podstawie następującego stanu faktycznego. J.F. został oskarżony o to, że od jesieni 2003 r. do połowy 2010 r. dopuścił się przestępstwa handlu ludźmi stypizowanego w art. 189a § 1 k.k. A.S. został oskarżony o dopuszczenie się tego samego czynu w okresie od września 2010 r. do grudnia 2010 r. Główne zarzuty względem oskarżonych dotyczyły wprowadzenia w błąd co do czasu i warunków pracy, warunków mieszkaniowych. Ponadto, wykorzystując stosunek zależności, przymusowe położenie wynikające m.in. z niezajomości języka oraz brak środków finansowych, zmuszali do pracy w niemieckim gospodarstwie obywateli polskich, dopuszczając się przy tym gróźb bezprawnych, przemocy, a także uzależniając ich wynagrodzenie od zwerbowania kolejnych osób lub przepracowania określonego czasu pracy. Sąd Okręgowy uniewinnił J.F., a A.S. uznał za winnego i skazał go na 2 lata pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na 4 lata. Wyrok został zaskarżony przez każdą ze stron, a Sąd Apelacyjny utrzymał powyższy wyrok w mocy. Kasację od wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł Prokurator Regionalny i Minister Sprawiedliwości – Prokurator Generalny, na niekorzyść obu oskarżonych, zarzucając rażące naruszenie przepisów prawa materialnego, polegające na zaakceptowaniu błędnej wykładni znamienia handlu ludźmi zawartego w art. 253 § 1 k.k. (obowiązującego do 8 września 2010 r.) oraz błędnego poglądu prawnego co do definicji handlu ludźmi zawartego w aktach prawa międzynarodowego. Ponadto Minister Sprawiedliwości – Prokurator Generalny zarzucił wyrokowi niepełne i nienależyte rozważenie kwestii konieczności uwzględnienia regulacji prawa międzynarodowego przy definiowaniu pojęcia handlu ludźmi.

W obu kasacjach wnoszono o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości w odniesieniu do obydwu oskarżonych i utrzymanego nim w mocy wyroku Sądu Okręgowego w S. oraz o przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania. Sąd Najwyższy uznał obie kasacje za słuszne i uchylił oba wyroki, przekazując sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w S. Zdaniem Sądu Najwyższego definicja handlu ludźmi, która obowiązywała na tle art. 253 § 1 k.k. do 8 września 2010 r., nie mogła być utożsamiana z czynnościami obrotu cywilnoprawnego, lecz dotyczyła znacznie szerzej rozumianego zjawiska, które polegało na podejmowaniu zachowań mających na celu wykorzystanie człowieka. Sąd

Najwyższy podniósł również tezę, że odwoływanie się do ratyfikowanych umów międzynarodowych, które zostały ogłoszone w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej i których stosowanie nie jest uzależnione od wydania ustawy, jest jak najbardziej dopuszczalne w procesie wykładni krajowych przepisów karnych oraz nie stoi to w sprzeczności z zasadą *nullum crimen sine lege*.

W pełni należy zgodzić się z twierdzeniem Sadu Najwyższego, że handlu ludźmi nie można utożsamiać z czynnościami obrotu cywilnoprawnego. Proceder ten jest zachowaniem sprzecznym z prawem, polegającym na traktowaniu ludzi jako przedmiotu obrotu. Najczęściej wiąże się ono z przemieszczaniem osób podejmowanym w celu ich wykorzystania. Zjawisko to przede wszystkim związane jest z przewożeniem ofiar przez granice krajów. Osoby będące przedmiotem handlu bywają po dostarczeniu na miejsce przeznaczenia wykorzystywane seksualnie, zmuszane do pracy lub są źródłem organów do przeszczepów².

Przed nowelizacją z dnia 20 maja 2010 r.³ w polskim Kodeksie karnym nie było legalnej definicji handlu ludźmi. W Kodeksie karnym z 1997 r. penalizacja tego zjawiska następowała w dwóch przypadkach: w art. 204 § 4 oraz w art. 253 § 1. Czyn zabroniony określony w art. 204 § 4 odnosił się m.in. do zachowań, w których osoba dostarczona do uprawiania prostytucji za granicą nie wyraziła na to zgody. Art. 253 § 1 penalizował handel ludźmi, niezależnie od ich zgody oraz od ewentualnego transferu zagranicznego osoby poszkodowanej⁴. Przez czynność dokonywania handlu ludźmi należało wówczas rozumieć wszelkie formy transakcji kupna-sprzedaży, przy których człowiek, którego transakcja dotyczy, występuje jako towar. Cel, w jakim odbywa się handel ludźmi, nie miał znaczenia. Do znamion przestępstwa z § 1 nie należało także osiągnięcie korzyści majątkowej, a zatem nawet strata dla uprawiającego handel nie wyłączała przestępnego charakteru transakcji⁵.

Dopiero ustawą z dnia 10 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego⁶ wprowadzono definicję legalną handlu ludźmi (art. 115 § 22 k.k.) oraz uchylono dotychczasowe przepisy w tym zakresie

² F.T. Miko, *Trafficking in Women and Children: The U.S. and International Response*, Washington 2004, s. 8.

³ Ustawa z dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. nr 98, poz. 626).

⁴ J. Potulski, *Art. 253*, [w:] *Komentarz do niektórych przepisów Kodeksu karnego*, LEX/el. 2003, teza 7.

⁵ K. Karsznicki, *Analiza polskiego prawa pod kątem efektywności ścigania handlu ludźmi do pracy przymusowej*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 7–8, s. 41; N. Kłaczyńska, *Art. 189(a)*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, LEX/el. 2019, teza 15.

⁶ Dz.U. nr 98, poz. 626.

(art. 253 k.k.) i wprowadzono nowe (art. 189a k.k.). Zmieniono również kodeksowe umiejscowienie przestępstwa handlu ludźmi, co przyczyniło się do właściwszego określenia dobra rodzajowego, gdyż wcześniejsze rozwiązania prawne uznawały handel ludźmi za zamach na porządek publiczny⁷ i umieszczały je w rozdziale XXXII (przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu)⁸.

Sama definicja handlu ludźmi została rozbudowana i zawiera niemal kazuistyczne wyliczenie czynności sprawczych (werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby) oraz sposobów (metod, środków) ich realizacji (przemoc lub groźba bezprawna; uprowadzenie; podstęp; wprowadzenie w błąd albo wyzyskanie błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania; nadużycie stosunku zależności, wykorzystanie krytycznego położenia lub stanu bezradności; udzielenie albo przyjęcie korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą). Zarówno czynności sprawcze, jak i sposoby (metody, środki) ich realizacji ujęte są w sposób alternatywny. Oznacza to, że dla przyjęcia handlu ludźmi wystarczające jest dopuszczenie się jednej z wymienionych czynności sprawczych (np. werbowania) przy zastosowaniu jednego ze wskazanych w art. 115 § 22 pkt 1–6 k.k. sposobów (metod, środków) jej realizacji (np. przemocy)⁹.

W wyniku tych zmian polskie prawo za handel ludźmi uznaje wyłącznie czynności sprawcze wskazane w art. 115 § 22 k.k., tj. werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie. Ustawodawca nie posłużył się tu klauzulą otwartą, pozwalającą traktować wymienione zachowania jako jedynie przykładowe. W pewnym sensie zatem ograniczył zakres odpowiedzialności karnej, gdyż na gruncie art. 253 k.k. można było przyjmować, iż w grę wchodzi inne postacie zmuszenia osoby pokrzywdzonej¹⁰. Niezależnie od przyjętej definicji wykorzystanie zależności pokrzywdzonych i wprowadzenie ich w błąd co do czasu, warunków pracy oraz wynagrodzenia, nawet za zgodą pokrzywdzonych na wykonywanie pracy, wyczerpuje znamiona handlu ludźmi. Co więcej, irrelevantny w stosunku do zmian legislacyjnych pozostaje fakt, że przedmiotem ochrony pozostaje wolność i godność człowieka, który nie może być przedmiotem żadnego obrotu (transakcji, handlu) towarowego, tak jakby był rzeczą. Uznano, że handel ludźmi jest przeciwnym ludzkiej godności obrotem przenoszącym własność

⁷ W. Górowski, *Przestępstwo handlu ludźmi (wybrane zagadnienia)*, „Państwo i Prawo” 2007, nr 12, s. 73.

⁸ P. Chrzczonowicz, J. Kapelańska-Pręgowska, *Handel organami z perspektywy prawa międzynarodowego oraz polskiego prawa karnego*, „Przegląd Sejmowy” 2015, nr 6, s. 94.

⁹ P. Daniluk, *Art. 115 § 22, [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Legalis 2019, teza 250.

¹⁰ Wyrok SN z dnia 27 lutego 2019 r., V KK 458/17, LEX nr 2640563.

człowieka jako przedmiotu (towaru), połączonym z przeznaczeniem go celom sprzecznym z ludzką podmiotowością, szkodliwym dla człowieka¹¹.

Tym niemniej za dokonywanie przestępstwa handlu ludźmi z art. 189a § 1 k.k. w zw. z art. 115 § 22 k.k. należy uznać nie tylko transakcje skutkujące przeniesieniem posiadania osoby pokrzywdzonej, lecz także czynności poprzedzające te transakcje, zmierzające do uzyskania faktycznego władztwa nad człowiekiem, oraz czynności zakładające utrzymywanie tego władztwa w pewnym okresie (przechowywanie, transport, dostarczanie do miejsca przeznaczenia)¹². Podstępne wprowadzenie w błąd co do warunków i czasu pracy oraz wynagrodzenia, które w efekcie miało na celu uzyskanie korzyści majątkowych, przy wykorzystaniu stosunku zależności ofiar od sprawcy, w pełni zatem wyczerpuje znamiona handlu ludźmi.

Transakcje, w których przedmiotem obrotu jest człowiek, w znacznym stopniu odpowiadają potocznemu rozumieniu działalności handlowej, która polega na nabywaniu towarów w celu dalszej odsprzedaży, ale w jej ramach mieszczą się również czynności polegające na przechowywaniu nabytych towarów oraz ich dostarczaniu do miejsca wskazanego przez nabywcę. W odróżnieniu od potocznego rozumienia terminu „handel”, czyli działalności ukierunkowanej na osiągnięcie zysków, przepis dotyczący handlu ludźmi nie wymaga, aby sprawca wykonujący czynności z zakresu handlu działał w celu uzyskania korzyści majątkowej¹³. Handlem na gruncie art. 189a k.k. jest bowiem również nieodpłatne przeniesienie posiadania człowieka czy też uzyskanie i utrzymywanie jego posiadania w celu nieodpłatnego przeniesienia tegoż posiadania na rzecz innej osoby.

W pełni należy zgodzić się z argumentami Sądu Najwyższego, że fakt, iż w przedmiotowym stanie faktycznym nie doszło do rzeczywistej transakcji cywilnoprawnej przenoszącej własność człowieka jako przedmiotu (towaru) połączonym z przeznaczeniem go celom sprzecznym z ludzką podmiotowością, nie przesądza o tym, że w przedmiotowej sprawie nie mamy do czynienia z przestępstwem handlu ludźmi. Strona przedmiotowa przestępstwa, jaką jest uprawianie handlu ludźmi, równoznaczna jest z określeniem „handluje”, a więc dokonuje czynności cywilnoprawnej polegającej na kupnie, sprzedaży, zastawie, zamianie, użyczeniu bądź jakiegokolwiek innej czynności cywilnoprawnej wobec ludzi. Czynność sprawcza polegająca na dokonywaniu czynności cywilnoprawnej, której przedmiotem jest człowiek, obejmuje nie tylko samą transakcję sprzedaży czy jakąkolwiek inną postać kontraktu cywilnoprawnego odpowiadającego umowie (np. zamiany, najmu,

¹¹ S. Hypś, *Art. 189a*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Legalis, teza 2.

¹² F. Radoniewicz, *Przestępstwo handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 10, s. 143.

¹³ M. Lięża-Turlakiewicz, G. Turlakiewicz, *Człowiek jako dobro extra commercium w przestępstwie handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 5, s. 5; M. Królikowski, *Art. 189*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 1: *Komentarz do artykułów 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Legalis 2017, teza 4.

zastawu, użyczenia), której przedmiotem jest osoba ludzka, lecz także inne działania polegające na zawarciu stosownej umowy¹⁴. Ze względu na przedmiot obrotu wszystkie odniesienia do określonych w przepisach prawa cywilnego czynności prawnych mają charakter jedynie przykładowy, ponieważ przedmiotem własności według Kodeksu cywilnego może być tylko rzecz (art. 140 Kodeksu cywilnego¹⁵). Wąskie, cywilistyczne rozumienie pojęcia „własność” mogłoby uniemożliwić penalizację handlu ludźmi, który w intencji sprawców niejednokrotnie zmierza do przeniesienia prawa własności człowieka¹⁶.

Komentowane przestępstwo nie ma charakteru skutkowego. Nieistotne jest to, czy transakcja została sfinalizowana, a tym bardziej czy pokrzywdzeni zostali wykorzystani w zamierzonym przez sprawcę celu. Przestępstwo to należy uznać za dokonane z chwilą przystąpienia sprawcy do którejkolwiek czynności z określonych w tym przepisie¹⁷. Zatem sam fakt, że pokrzywdzeni byli przetrzymywani na terenie gospodarstwa, w połączeniu z groźbami karalnymi oraz wykorzystaniem ich przymusowej sytuacji, wystarczy, aby uznać, że powyższy czyn wyczerpuje znamiona handlu ludźmi.

Niemniej, jak wskazali M. Pomarańska-Bielecka i M. Wiśniewski¹⁸, w praktyce sądowej powszechnie występują problemy z prawidłowym zastosowaniem przepisów w zakresie handlu ludźmi. Po pierwsze, czynność sprawcza uprawiania bądź dopuszczania się handlu ludźmi odnosi się do działania ciągłego. Czy wobec tego jednorazowy werbunek ludzi w celu ich przestępczego wykorzystania może zostać uznany za handel ludźmi? Po drugie, przepis odnosił się do „ludzi”, a nie do człowieka, dlatego zasadne pozostaje pytanie, czy przestępstwo handlu ludźmi jest popełnione, gdy ofiarą zachowania sprawcy jest jeden człowiek, a nie co najmniej dwoje ludzi. Po trzecie, do momentu wprowadzenia definicji legalnej handlu ludźmi pojawiały się pytania o to, czy definicje zawarte w aktach prawa międzynarodowego można stosować bezpośrednio czy też jest potrzeba każdorazowego określenia zakresu definicji handlu ludźmi¹⁹. Część poglądów doktryny wskazywała²⁰, że definicje zawarte w prawie międzynarodowym mają jedynie charakter uzupełnia-

¹⁴ Wyrok SA w Lublinie z dnia 7 kwietnia 2005 r., II AKa 75/05, KZS 2007, nr 7–8, poz. 85.

¹⁵ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1145 z późn. zm.).

¹⁶ J. Potulski, *op. cit.*, teza 7.

¹⁷ A. Zoll, *Art. 189a*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, cz. 1: *Komentarz do art. 117–211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, LEX/el. 2017, teza 10; wyrok SA w Szczecinie z dnia 2 lipca 2015 r., II AKa 48/15, LEX nr 178202; postanowienie SN z dnia 21 stycznia 2015 r., V KK 285/14, LEX nr 1622351.

¹⁸ M. Pomarańska-Bielecka, M. Wiśniewski, *Handel ludźmi – nowelizacja KK. Część I*, „Edukacja Prawnicza” 2011, nr 1, s. 1.

¹⁹ A. Kiełtyka, *Glosa do wyroku SA z dnia 7 czerwca 2006 r., II AKa 116/06*, LEX/el. 2010, teza 4.

²⁰ A. Sakowicz, *Przestępstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 3, s. 65.

jący, a z uwagi na brak norm samowykonalności (*self-executing*) nie mogą być bezpośrednio stosowane i wymagają implementacji. Przepisy prawa międzynarodowego ustanowiły jedynie obowiązek państw-stron do kryminalizacji określonych zachowań w prawie wewnętrznym, w tym przypadku – handlu ludźmi²¹.

Odnotowania wymaga fakt, że przepisy aktów prawa międzynarodowego powołane w uzasadnieniu glosowanego wyroku nie były ratyfikowane przez stronę polską w czasie popełnienia przez sprawców zarzucanego im czynu. Co istotne, w doktrynie podnosi się, że stosowanie przepisów nieratyfikowanych do czynów popełnionych przed dniem wejścia w życie nowelizacji z dnia 20 maja 2010 r. jest sprzeczne z zasadą *nullum crimen sine lege certa*²². W świetle aktów prawa unijnego państwa członkowskie mają obowiązek dokonywania wykładni przepisów krajowych w zgodzie z prawem unijnym. Jednakże przy dokonywaniu interpretacji odpowiednich przepisów prawa krajowego prounijna wykładnia podlega ograniczeniom wynikającym z ogólnych zasad prawa, a w szczególności z zasady pewności prawa i niedziałania prawa wstecz²³.

Powyższe rozważania są szczególnie istotne w świetle wykładni przepisów prawa karnego. Odpowiedzialność karna może być uzasadniona tylko zachowaniem, które uprzednio zostało precyzyjnie i jednoznacznie określone jako zakazane oraz wyłącznie w drodze aktu prawnego o randze ustawy²⁴. Zakaz karny musi być maksymalnie przejrzysty poprzez określenie w ustawie: znamion strony podmiotowej, strony przedmiotowej oraz znamion podmiotu. W przypadku prawa międzynarodowego i unijnego warunek ten jest spełniony w sytuacji norm samowykonalnych (*self-executing*). Są to normy na tyle jasne i przejrzyste (tzn. wprost uprawniają lub zobowiązują obywateli, osoby prawne i inne podmioty, a także stanowią samodzielną podstawę formułowanych roszczeń), że mogą być bezpośrednio stosowane przez sądy krajowe, przy czym norma ta musi być zupełna, tzn. można dochodzić roszczeń z niej wynikających przed sądami krajowymi. Znamiona przestępstwa handlu ludźmi są na tyle uniwersalne i jasne, że przy ich wykładni nie jest konieczna interwencja ustawodawcy krajowego polegająca na wydaniu ustawy umożliwiającej wykonanie zobowiązania traktatowego. Handel ludźmi jest naruszeniem przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka, która jest

²¹ E. Zielińska, *O potrzebie zmian Kodeksu karnego w związku z ratyfikacją Protokołu o Zapobieganiu oraz Karaniu Handlu Ludźmi*, „Studia Iuridica” 2006, nr 46, s. 340; postanowienie SN z dnia 17 marca 2000 r., I KZP 1/00, „Wokanda” 2000, nr 8, poz. 19.

²² K. Dylicka, *Zakres zastosowania aktów międzynarodowych w procesie interpretacji krajowych przepisów karnych na tle przestępstwa handlu ludźmi. Glosa do wyroku z dnia 17 października 2017 r.*, III KK 103/17, OSP 2019, s. 64.

²³ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 16 czerwca 2005 r., C-105/03, ZOTSiS 2005/6B/I-5285.

²⁴ M. Tomczyk, *Zasada nullum crimen sine lege certa i jej ograniczenia języka etnicznego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2018, nr 2, s. 110.

wartością uniwersalną, respektowaną i chronioną prawnie, niezależnie od ratyfikacji aktów prawa międzynarodowego w danym państwie. Co więcej, normy prawa unijnego (w tym decyzja ramowa z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi 2002/629/WSiSW²⁵) z mocy art. 91 ust. 1 Konstytucji RP są częścią krajowego porządku prawnego i zarazem normami samowykonalnymi, mogą więc stanowić autonomiczną podstawę dokonania takiej czynności, bez konieczności odwoływania się do dodatkowych uregulowań krajowych²⁶.

Mimo że przepisy konwencji warszawskiej czy decyzji ramowej 2002/629/WSiSW formalnie nie obowiązywały, to zgodnie z zasadą lojalności sądy krajowe dokonujące wykładni prawa krajowego powinny brać pod uwagę, na ile jest to możliwe, brzmienie i cel decyzji ramowej tak, aby osiągnąć zamierzony rezultat. Nie ma przy tym znaczenia, czy chodzi o wykładnię przepisów ustanowionych przed wydaniem decyzji ramowej czy też po jej wydaniu. Choć przepisy powyższych aktów prawnych formalnie nie były częścią porządku prawnego, tym niemniej mogły służyć jako wskazówka interpretacyjna (zwłaszcza w przypadku norm samowykonalnych) przy interpretacji art. 253 k.k. Nie budzi wątpliwości, że zgodnie z zasadą *nullum crimen sine lege scripta* pewne doprecyzowanie znamion typu czynu zabronionego może nastąpić w akcie rangi innej niż ustawa, jak również to, że użycie w opisie znamion typu czynu zabronionego określenia ocennego, niejednoznacznego, wartościującego nie oznacza automatycznie naruszenia tej zasady²⁷.

Reasumując, interpretacja przepisów dotyczących handlu ludźmi powinna być szeroka. Brak przeprowadzenia, rozumianej *verba legis*, transakcji handlowej polegającej na cywilnoprawnym przeniesieniu własności osoby ludzkiej nie pozbawia czynu zabronionego znamion handlu ludźmi, a ewentualna zgoda ofiary nie stanowi okoliczności ekskulpującej ten czyn. Co więcej, mimo że przepisy konwencji warszawskiej i decyzji ramowej 2002/629/WSiSW formalnie nie obowiązywały, nie stoi to na przeszkodzie interpretacji art. 253 k.k. w świetle powyższych aktów prawnych.

²⁵ Dz.Urz. UE L 203, 1.08.2002, s. 1–4.

²⁶ M. Mozgawa, *Art. 189a*, [w:] *System Prawa Karnego*, t. 10: *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Legalis 2016, teza 405; postanowienie SA w Katowicach z dnia 4 września 2013, II AKz 513/13, Biul. SAKa 2013, nr 4, poz. 16–17.

²⁷ A. Barczak-Oplustil, *Obowiązywanie zasady nullum crimen sine lege. Wybrane problemy*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2013, nr 3, s. 6.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Barczak-Oplustil A., *Obowiązywanie zasady nullum crimen sine lege. Wybrane problemy*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2013, nr 3.
- Chrzczonowicz P., Kapelańska-Pręgowska J., *Handel organami z perspektywy prawa międzynarodowego oraz polskiego prawa karnego*, „Przegląd Sejmowy” 2015, nr 6.
- Daniluk P., *Art. 115 § 22, [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Legalis 2019.
- Dylicka K., *Zakres zastosowania aktów międzynarodowych w procesie interpretacji krajowych przepisów karnych na tle przestępstwa handlu ludźmi. Glosa do wyroku z dnia 17 października 2017 r., III KK 103/17*, OSP 2019.
- Górowski W., *Przestępstwo handlu ludźmi (wybrane zagadnienia)*, „Państwo i Prawo” 2007, nr 12.
- Hypś S., *Art. 189a, [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Legalis.
- Karsznicki K., *Analiza polskiego prawa pod kątem efektywności ścigania handlu ludźmi do pracy przymusowej*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 7–8.
- Kiełtyka A., *Glosa do wyroku SA z dnia 7 czerwca 2006 r., II AKA 116/06*, LEX/el. 2010.
- Kłaczyńska N., *Art. 189(a), [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, LEX/el. 2019.
- Królikowski M., *Art. 189, [w:] Kodeks karny. Część szczególna, t. 1: Komentarz do artykułów 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Legalis 2017.
- Ligęza-Turlakiewicz M., Turlakiewicz G., *Człowiek jako dobro extra commercium w przestępstwie handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 5.
- Miko F.T., *Trafficking in Women and Children: The U.S. and International Response*, Washington 2004.
- Mozgawa M., *Art. 189a, [w:] System Prawa Karnego, t. 10: Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Legalis 2016.
- Pomarańska-Bielecka M., Wiśniewski M., *Handel ludźmi – nowelizacja KK. Część I*, „Edukacja Prawnicza” 2011, nr 1.
- Potulski J., *Art. 253, [w:] Komentarz do niektórych przepisów Kodeksu karnego*, LEX/el. 2003.
- Radoniewicz F., *Przestępstwo handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 10.
- Sakowicz A., *Przestępstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 3.
- Tomczyk M., *Zasada nullum crimen sine lege certa i jej ograniczenia języka etnicznego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2018, nr 2.
- Zielińska E., *O potrzebie zmian Kodeksu karnego w związku z ratyfikacją Protokołu o Zapobieganiu oraz Karaniu Handlu Ludźmi*, „Studia Iuridica” 2006, nr 46.
- Zoll A., *Art. 189a, [w:] Kodeks karny. Część szczególna, t. 2, cz. 1: Komentarz do art. 117–211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, LEX/el. 2017.

Akty prawne

- Decyzja ramowa Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi (2002/629/WSiSW) (Dz.Urz. UE L 203, 1.08.2002, s. 1–4).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1145 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1600 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. nr 98, poz. 626).

Orzecznictwo

Postanowienie SA w Katowicach z dnia 4 września 2013, II AKz 513/13, Biul. SAKa 2013, nr 4, poz. 16–17.

Postanowienie SN z dnia 17 marca 2000 r., I KZP 1/00, „Wokanda” 2000, nr 8, poz. 19.

Postanowienie SN z dnia 21 stycznia 2015 r., V KK 285/14, LEX nr 1622351.

Wyrok SA w Lublinie z dnia 7 kwietnia 2005 r., II AKa 75/05, KZS 2007, nr 7–8, poz. 85.

Wyrok SA w Szczecinie z dnia 2 lipca 2015 r., II AKa 48/15, LEX nr 178202.

Wyrok SN – Izba Karna z dnia 17 października 2017 r., III KK 103/17.

Wyrok SN z dnia 27 lutego 2019 r., V KK 458/17, LEX nr 2640563.

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 16 czerwca 2005 r., C-105/03, ZOTSiS 2005/6B/I-5285.

SUMMARY

The gloss approves the position of the Supreme Court presented in the judgement of 17 October 2017 (III KK 103/17). Trafficking in human beings cannot be understood only as a commercial transaction involving the transfer of a person's property to another entity in return for other benefits. At the same time, it should be emphasized that even the possible consent of the aggrieved party does not affect the crime of this procedure. The definition of trafficking in human beings should be understood broadly, and its interpretation should be governed by EU and international law. When interpreting norms, it is possible to use the norms of international law, especially self-executing standards, as an interpretative guideline, although they are not formally in law.

Keywords: criminal law; trafficking in human beings; international law; *nullum crimen sine lege*